

GENT. Hoewel de Gentse kring van flaminganten heel wat historiografen en hagiografen van de V.B. heeft opgeleverd, vertoont onze kennis van deze kring nog tal van leemten. Van een definitieve synthese kan vooralsnog geen sprake zijn.

1. **DE GENTSE TAALMINNAREN.** De kringen die te Gent het politiek, economisch en sociaal leven beheersten, waren reeds bij de aanvang van de Franse overheersing in grote mate verfranst. Zij zouden het heel de negentiende eeuw door blijven. Ongeveer parallel met de uitbreiding van het kiesrecht zou er zich van onderuit een steeds heviger wordend verzet tegen deze almachtige positie ontwikkelen. In het samenstel van ondermijnende krachten vormde de V.B. een niet te veronachtzamen factor.

Gedurende het Frans regime zette de ontwikkeling naar verfransing zich nog voort en dit zonder noemenswaardig verzet. Wel dient opgemerkt dat een kern van republikeinen en anti-klerikalen hun solidariteit met Frankrijk betoonde in een reeks Nederlandstalige bladen (o.l.v. K. Broeckaert). Willem I bracht in deze beweging weinig verandering. Een van zijn belangrijkste initiatieven, nl. de taalpolitiek, stuitte op verwoede tegenkanting. Het zwak pleidooi van het Letter- en Staetkundig Dagblad (met J. Lebrocquy, J.M. Schrant, J. Haefkens, L. de Potter en C. Vervier) vond geen gehoor. Na een half jaar werd de publikatie ervan opgeschort (1820). Evenmin bood de stichting van de Maetschappij van Nederduitsche Tael- en Letterkunde in 1821 een tegengewicht van betekenis. Belangrijker voor de toekomst was de oprichting van de Gentse universiteit (1817). De professor-neerlandicus Schrant wist, evenals zijn collega's aan de andere universiteiten, persoonlijke invloed uit te oefenen op een aantal jonge geesten te Gent (P. Blommaert, L. d'Hulster, L. de Potter). Hun contacten werden verstevigd in de studentenkring Regat prudentia vires. De revolutie van 1830 veroorzaakte een ontredde- ring in hun rijen, maar geen totale breuk.

Het is in hoofdzaak dezelfde groep die achteraf werkzaam blijft (o.a. Blommaert, J.L. Kesteloot, F.A. Snellaert, C.P. Serrure, Pr. van Duyse, K.A. Vervier, enz.). Zij konden de nostalgie naar de voorbije regeringsperiode niet gemakkelijk van zich afzetten. Zij bleven in hun hart orangist en zouden, zodra hun omgeving minder onverdraagzaam optrad, de contacten met de Noorderburen vrij snel herstellen in daden en in geschriften. Zij verzetten zich aanvankelijk tegen de erkenning van het Verdrag der Vierentwintig Artikelen. Daarna begonnen zij te berusten in de ontstane toestand, zozeer zelfs dat zij in 1848 – bevangen door de vrees voor sociale beroering – zeer ostentatief hun gehecht-

heid aan koning en vaderland meenden te moeten uitbazuinen. Snellaert wilde zelfs een burgerlijke militia vormen. Wegens hun bescheiden afkomst en hun sociaal afhankelijke positie – J.F. Willems was sedert 1835 ontvanger van de registratie, P. van Duyse was stadsarchivaris – kregen zij geen toegang tot de leidende kringen van het orangisme. De handels- en industriële kringen bedienden zich van het Frans.

Op zijn hoogst liet hun lijfblad *Le Messenger de Gand*, en dit niet zonder politieke bijbedoelingen, zich af en toe enkele vriendelijke woorden aan hun adres ontvallen.

Als kinderen van de *Aufklärung* voelden deze taalminnaren zich evenmin thuis in klerikale kringen. Onder het Verenigd Koninkrijk werden zij immers zowel door de ultramontanen als door de liberaal-katholieken geschaduwd. Deze verhoudingen waren niet zo verwonderlijk. De ultramontanen waren overwegend conservatief en Franssprekend. Alleen om ideologische redenen lieten zij toe dat A. Neut de Vlaamse taal hanteerde in het orgaan *De Vlaming*. Hierin werd geregeld de afkeer voor het verdorven Frankrijk en het protestantse Noorden verkondigd en werd het taalparticularisme van *De Foere* aangeprezen. Ook de liberaal-katholieken hielden de orangisten op een afstand. In de lijn van hun politiek-democratisch programma en hun streven naar decentralisatie hadden zij wel begrip voor de betekenis van de taal. Hun lijfbladen (*Le Journal des Flandres* en *Den Vaderlander*) volgden de beweging dan ook op de voet. Aldus verleenden de klerikalen op zijn hoogst een bijdrage tot het in stand houden van het taalgebruik.

De taalminnaren vormden derhalve het enig dynamisch element. Erg veel was dat niet en kon het ook niet zijn. Hun status was uitermate kwetsbaar. Van alle zijden stonden zij bloot aan verdachtmakingen en vervolgingen: van de zijde der patriotten, van de zijde der klerikalen, van de zijde der liberale burgerij. Er bleef hun slechts een geringe keus aan actiemogelijkheden en strijdmiddelen. Politieke actie kon uiteraard moeilijk in overweging genomen worden. Vandaar ook de indruk van kleinburgerlijke braafheid en gebrek aan strijdlust. Typerend is b.v. dat het thans moeilijk is de ontwerper aan te wijzen van een der meest gedurfde initiatieven: het *petitionnement* van 1840. J.F. Willems, de geestelijke vader, hield er zich angstvallig buiten. Het politiek manifest van 6 november 1847: „*Vlaamsche Beweging. Verklaring van Grondbeginselen door de verdedigers der Nederduytsche volksregten aen hunne landgenoten gegeven*” vond in dat milieu evenmin veel weerklank. Daar het heden weinig speelruimte bood, legden zij zich vooral toe op de studie van de taal en van het verleden. Met meer liefde dan vakmanschap diepten zij mooie teksten uit vervlogen eeuwen op. Dat achter deze ogenschijnlijk onschuldige bedrijvigheid een zekere „politieke” bijbedoeling stak, bleek uit de „voorrede” of inleiding van elke publikatie. Telkens onthulden zij hierin hun opvattingen, de motivering van hun optreden, de richting van hun streven. Het pamflet van Blommaert *Aenmerkingen over de verwaerlozing der nederduytsche tael* (1832) klonk als een manifest en gaf het vertreksein. Het *Voorbericht bij Reinaert de Vos* (1834) van J.F. Willems vormde reeds een

hoogtepunt.

Nog op andere onvercachte gebieden leefden zij zich uit. Zij steunden het toneelleven (Broedermin en Taelijver, in 1840 afgescheurd van De Fonteyne); zij speelden een actieve rol in de rederijkerskamers (De Fonteyne) en taalverenigingen (De Tael is gantsch het Volk, 1836; Maetschappij ter bevordering der Nederduytsche Tael en Letterkunde, 1836; de Maetschappij der Vlaemsche Letteroefening, 1838; de Maetschappij der Vlaemsche Bibliophilen, 1838; Het Vlaemsch Gezelschap, 1846) of gaven tijdschriften uit waarin zij eigen dicht- of prozawerk verspreidden (Nederduytsch Letterkundig Jaerboekje, 1834; de Bydragen voor Letteren, Kunsten en Wetenschappen van de Gazette van Gent, Het Belgisch Museum, Het Kunst en Letterblad, De Nederduitse Letteroefeningen, De Eendragt). Deze veelheid van organisaties en acties werd steeds door dezelfde kern geschraagd, evenwel telkens in andere hiërarchische verhoudingen.

Hieruit volgde dat zij als experts werden beschouwd en aangezocht op het ogenblik dat het probleem van de uniformisering van de Vlaamse taal zich opdrong. Van deze buitengewoon strategische positie maakten zij gebruik om volledig in overeenstemming met hun groot- of heel-Nederlandse traditie een algemeen Nederlandse taal voor te stellen, in plaats van een eng particularistisch idioom. Deze beslissing was van verstrekkende betekenis. Belangrijk nog was hun aanwezigheid in het onderwijs (J.F.J. Heremans aan het Koninklijk Atheneum, 1845; C.P. Serrure aan de Universiteit, 1855). Hun leerlingenaantal bleef klein, maar de overgedragen bezieling en taalvaardigheid zou bij deze jongeren diep doorwerken.

Reeds bij de dood van J.F. Willems op 24 juni 1846 verzwakte de rol van deze generatie en kondigde zich een nieuwe aan, die vrij was van orangistische smetten en in politicus dus vrijer kon optreden, die de crisisjaren van 1845-'47 had beleefd en dus de economische factor niet onderschatte, die de spanningen tussen liberaal en katholiek voorgoed op de voorgrond had zien treden. Nog in dezelfde periode deed zich een ander fenomeen voor. De sociale en politieke hervormers erkenden het belang van de taal als medium voor de verbreiding van de gedachten en richtten zich tot de minder bedeelde in hun eigen taal. Terwijl de promotoren van de V.B., verenigd in Het Vlaemsch Gezelschap (Snellaert, Rens, Blommaert, Heremans, Spilthoorn, C. Frédéricq, H. van Peene, F. de Vigne, F. Boone, Zetternam, K. van Acker, P. de Baets, enz.) in 1846 nog alle heil verwachten van een a-politieke actie, konden ze niet verhinderen dat de klerikalen en de liberalen, naar het voorbeeld van Antwerpen, elkaar thans ook in het Vlaams te lijf begonnen te gaan. Het verschijnen van Het Gentsch Vosken (1847) verhoogde de tegenstelling tussen de liberale Vaderlander en de katholieke Vlaming.

2. VLAAMSE ACTIE BINNEN DE POLITIEKE PARTIJEN (1848-'70). Sommige tendensen werden door het revolutiejaar 1848 geactiveerd, andere werden afgeremd. In elk geval openden zich plots voor de flaminganten die tot dan toe buiten en boven de partijen hadden geleefd, nieuwe perspectieven. De kiescijns werd verlaagd en de zegelbelasting op de pers afgeschaft, zodat de minder gegoeden ook politieke mondigheid verwierven. Anderzijds verloren de radicalen, die ook de verdediging van de taal op zich hadden genomen,

KUNST- EN LETTER-BLAD.

Mitgegeven onder de medewerking der Heeren :

F. BLIECK.
Jonkheer PH. BLOKHAERT.
H. CONSCIENCE.
P. VAN DUYSSE.
Baron JULES DE SAINT-GENOIS.
P. F. VAN KERCKHOVEN.

Professor J. L. KESTELOOT.
J. A. DE LAET.
J. NOLET DE BRAUWERE VAN STEELAND.
F. RENS.
Professor C. P. SERRURE.

F. A. SNELLAERT.
F. A. SPYERS.
J. F. WILLEMS.
F. WOLFFERS.
En anderen.

niet alleen hun aantrekkelijkste programmapunten, maar ook een deel van hun leiders. Een ander positief feit was dat door de verbetering van de contacten met Nederland ook de toenaderingspogingen van de zijde der Vlaamsgezinden voortaan in een onbevangener sfeer zouden kunnen verlopen. Zoals boven gezegd schaarden de meeste Vlaamse prominenten zich aanvankelijk aan de zijde van de liberale regering, die met succes de revolutionaire stormen had opgevangen. Het zou hun echter niet gemakkelijk vallen hun specifieke eisen te actualiseren. De traditionele politieke strekkingen pasten zich immers vrij snel aan bij het uitgebreide kiezerskorps en namen een fractie van het Vlaams programma in hun Nederlandstalige pers over. De liberale Associatie steunde eerst De Draek, even later De Broedermin, vervolgens Baes Kimpe en ten slotte De Stad Gent. De klerikalen van hun kant, die via A. Neut over De Vlaming beschikten, legden de hand op de zieltogende Vaderlander, hervormden hem tot een dagblad en lieten hem uiteindelijk fusioneren met De Vlaming onder de titel Het Vlaamsche Land. In deze bladen tonden beide strekkingen begrip voor de culturele V.B. en sommige aspecten van de taalbeweging, doch verder reikte de tegemoetkoming niet. Voor de bewuste Vlamingen bleven er dus niet veel mogelijkheden open om zich op een zelfstandige wijze te affirmeren. Ofwel zij moesten een onafhankelijke partij organiseren met een eigen etiket, ofwel zij dienden zich in te werken in de bestaande partijen, ofwel zij konden op zoek gaan naar andere en talrijker bondgenoten: de industriearbeiders.

Na een eerder onbesliste fase, waarin terzelfdertijd verschillende richtingen werden ingeslagen, opteeden zij definitief voor een integratie binnen de partijen. De scheiding greep plaats vóór 1864. Daarna beperkte de samenwerking zich alleen nog tot acties met het oog op objectieven van algemene aard. Aan de periferie van beide partijen zouden minderheidsgroepen zich nooit bij deze toestand kunnen neerleggen: ze zouden blijvend naar een zelfstandige partij verlangen.

Deze evolutie was onontkoombaar en de resultante van een samenspel van factoren. Een onafhankelijke Vlaamse partij had te Gent geen schijn van kans. Vooreerst ontbraken hier de motieven die de kleinere burgerij en de middenstand tot samenwerking in een a-politieke partij hadden gestuwd, zoals dat te Antwerpen wel het geval was: de fortengordel, de bouw- en onteigeningsperikelen, de stagnerende handel en de haven. Slechts op een dergelijke ondergrond konden Vlaamse grieven zelfstandigheid verwerven.

Verder hadden de ideologische tegenstellingen het kiezerskorps reeds te diep aangevreten. De Liberale Associatie beschikte over een flink partijapparaat. Zij had daarenboven nog nieuw bloed gekregen door de toevoer van bekeerde orangisten.

Bovendien hadden de klerikalen vrij vroeg het politiek belang van Nederlandssprekende en Vlaamsvoelende kandidaten bij de verkiezingen ingezien en deze troef met succes uitgespeeld (reeds in juni 1854).

Ten slotte werkten hier ontbindende krachten die elders minder sterk aanwezig waren. Een der voornameste was wel het bestaan van een zeer strijd lustige vereniging van universiteitsstudenten, 't Zal Wel Gaan. Bijeengekomen aan het atheneum onder

hun leraar J.F.J. Heremans, zouden zij, eens aan de universiteit, geconfronteerd worden met en sterk betrokken raken bij de formidabele machtsstrijd om het middelbaar en het hoger onderwijs. Hun actief verweer tegen de katholieken zou hen niet meer in staat stellen tot samenwerking, noch op politiek, noch op cultureel gebied. Mede met het doel de macht van de geestelijken in het Zuiden te dwarsbomen zochten ze contacten en aansluiting met Noord-Nederland. Deze geest zou overgeplant worden op het steeds toenemend aantal studenten aan de Gentse universiteit en aldus verbreid raken tot de verste uithoeken van Vlaanderen. Geen der pogingen in de richting van een gemeenschappelijk front op basis van een Vlaams programma zou derhalve blijvend gevolg hebben.

Het Vlaemsch Gezelschap herhaalde zijn oproep van 1846 niet meer. De Gazette van Gent sprak in 1849 wel eens van het kiezen van mannen die uitsluitend de taal zouden voorstaan, doch drong niet dikwijls aan. Ook het Vlaemsch Verbond (opgericht op 13 mei 1861), waarvan de leden zich verplichtten om bij elke verkiezing alleen die kandidaten te steunen die beloofden een gemeenschappelijk minimumprogramma te verdedigen, kapseisde reeds bij de tewaterlating. Wel onderschreven liberalen (o.a. J. Sabbe, M. Rooses, P. Geiregat, Van Oye, de gebroeders De Vriendt, J. Heremans, C. Leirens, enz.) en katholieken (P. de Baets, K. van Acker, enz.) de doopakte, maar eer pamflet van J. Vuylsteke, voorman van de Vlaamse liberalen, *La question flamande et le libéralisme*, verschenen in dezelfde maand, riep uit dat de klauwaert alleen met de geus kon samengaan. Bij een eerste peiling naar de werkelijke draagkracht van dat akkoord, namelijk de parlementsverkiezingen van hetzelfde jaar, bleek onmiddellijk dat Het Vlaemsch Verbond een doodgeboren utopie was. De Vlamingen zouden er al evenmin in slagen een breed front tot stand te brengen met de arbeiders. De kloof tussen kleine burgers en industriearbeiders zou in woorden soms, maar zelden werkelijk overbrugd worden. Het valt zelfs te betwijfelen, of deze mogelijkheid in brede kringen ooit ernstig overwogen is. Wel had De Broedermin de Vlaamse leiders erop gewezen dat zij zich dienden in te laten met de sociale problematiek en dat de V.B. geen streven van intellectuelen, maar een zaak van het volk moest zijn. Daarentoefen hadden sociaal-voelende schrijvers als Zetternam, Geiregat, Nap. de Pauw, soms met een zekere opstandigheid, het lot van de arbeiders afgeschilderd. Ook trof men in 't Zal Wel Gaan losstaande individuën aan die zich doelbewust inzetten voor de Vlaamse gedachte en de sociale ontvoogding. Al met al vertoonde deze stroming weinig diepgang. Na de dood van A. Dufranne stond Emiel Moyson, de meest markante figuur onder hen, in zijn rusteloos streven meestal alleen. Le Club Révolutionnaire Gantois, ontstaan in de schoot van 't Zal Wel Gaan, kon deze mentaliteit evenmin ombuigen. Bij de klerikalen deed zich eenzelfde verschijnsel voor. De contacten beperkten zich tot kosteloze pleidooien van Vlaamsgezinde advocaten (K. van Acker, P. de Baets, enz.) voor vervolgd arbeiders. Een tijdlang nam de Beurzen-courant, het orgaan van de actieve Vlaamse katholieken, de verdediging van de wevers en spinners op. Maar ook hier bleef het een strovuurtje.

Stellig baarde de aanwezigheid van F. Bilen en J. de Ridder, voorzitters van de Gentse textielvakbonden, op Vlaamse meetings opzien en werd dit zeer toegejuicht, doch in welke mate deze arbeidersleiders zelf zonder het zich bewust te zijn gemanipuleerd werden of een oplossing zochten om hun bedreigde positie tegenover misnoegde leden te verstevigen, dient nog te worden onderzocht.

En mag het blad Het Werkverbond, dat duidelijk Vlaamsgezind was en later in katholieke richting zou evolueren, wel beschouwd worden als de spreekbuis van het echte fabrieksproletariaat? Troffen wij één van de medewerkers, nl. Gaspar van Boekel, vroeger niet aan in De Vaderlander en daarna in De Broedermin? Het is in elk geval een feit dat de sporadische contacten overal afbraken van het ogenblik dat meer radicale eisen en acties de burgerij de schrik op het lijf joegen. De actie van de Eerste Internationale en de weerslag van de Parijse Commune brachten totale vervreemding. Hoogstens zou men bij kranten als Het Volksbelang of De Beurzencourant nog enkele democratische leuzen aantreffen, maar het sociaal programma was weggevallen.

De integratie binnen de partijen zou de enige zinvolle oplossing blijken: de ultramontanen waren te onverdraagzaam en de liberalen te agressief geworden om nog ruimte voor een Vlaams alternatief open te laten.

Aldus bood het uiteenvallen van Het Vlaamsch Verbond een meer getrouw beeld van de werkelijke krachtvelden. De Vlaamse liberalen zouden in het Liberaal Vlaamsch Komiteit (op 3 juni 1866 herdoopt tot Vlaamsche Liberale Bond, op 21 december 1867 tot Vlaamsche Liberale Vereeniging) een drukgroep binnen de partij gaan vormen. Zij zouden ook het Willemsfonds (opgericht 23 februari 1851), dat reeds grotendeels onder hun controle stond, in exclusief liberale richting doen evolueren. Reeds in 1862 namen de liberalen met Rens, voorzitter, en J. Vuylsteke, secretaris, het bestuur in handen en verwijderden de nog resterende katholieken. Het Van Crombrughe's Genootschap (opgericht in oktober 1857), de oud-leerlingenbond van de Gentse officiële scholen, ging dezelfde weg op. De lijn werd doorgetrokken met de oprichting van een eigen orgaan Het Volksbelang (gesticht in januari 1867, met in de hoofdredactie: Jozef van Hoorde, J. Vercoullie, J. Vuylsteke, P. Frédéricq, W. Rogghé, enz.). Zij zouden voortaan als liberalen de strijd aanbinden tegen alle katholieke kandidaten, zonder af te zien van hun Vlaamse overtuiging (juni 1866: A. de Maere-Limnander contra P. de Baets; oktober 1869: J. Vuylsteke contra Snellaert, enz.).

De katholieken en enkele gematigde liberalen vielen eveneens op zich zelf terug. De Hoofdafdeling telde zo K. van Acker, F. Obrie, F. Snellaert en L. de Potter onder zijn bestuursleden. Zij beschikten als spreekbuis over De Beurzencourant, „Aanvankelijk... een blad van cijfers en inlichtingen voor bankiers en couponknippers” (W. Rogghé, Gedenkbladen, p. 258).

3. V.B. ONDERGESCHIKT AAN PARTIJBELANGEN. Omstreeks 1870 werd een eind- en stabilisatiepunt bereikt. Twee belangrijke feiten beheersten de verdere evolutie tot 1893: de diverse kabinetswijzigingen en de weerslag van de Eerste

Aen de mannen van Gent (1).

ZANGWIJS ; *Fransche ratten.*

Net als wijven
Twisten, kijven,
Immer knap en knapper ;
Kraaijen, krassen,
Hassebassen,
Kunt gij kloek en dapper.
Doch misbruikt niet uw talent,
O gij redenaers van Gent !
Vrienden, broeders, altezaam,
Flaminganten is uw naam !

Grof en grover
Haspelt ge over
Vaandel, leus en titel ;
Clericalen,
Liberaten,
Immer dat kapittel !
Immer koekoek-één gezang !
'T duurt nu al zoo ijslijk lang !
Vrienden, broeders, altezaam,
Flaminganten is uw naam !

Als de sterken
Zamen werken
Tegen Vlaandrens rechten,
Blijft gij zwakken,
Labbekakken,
Razen, tieren, vechten...
Enkel door vereende kracht
Zal gefnuikt des vijands macht !
Vrienden, broeders, altezaam,
Flaminganten is uw naam !

Scheurt aan slarden
De cocarden,
Die u onderscheiden.
Zaam ter bane :
Eéne vane
Zal ter zege leiden.
Eén is toch uw doel ! Welaan,
Kust elkaar, en 't zij gedaan !
Vrienden, broeders, altezaam,
Flaminganten is uw naam !

Lang vergeten,
Opgevreten
Zijt gij van de wormen,
En nog raast men
Over Staats-en
Over Godsdienstvormen ;
Maar wat wordt *ons* pleit, indien
Gij het niet beslecht moogt zien ?
Vrienden, broeders, altezaam,
Flaminganten is uw naam !

Vlaamschgezinden,
Vlaamsche vrinden,
Zoo wij eens verwinnen...
Liberaten,
Clericalen,
Dan moogt *gij* beginnen !
Maar vandaag geen dom kraakeel :
Trekken wij aan 't zefde zeel !
Vrienden, broeders, altezaam,
Flaminganten is uw naam !

Elsene, 4 maart.

C.

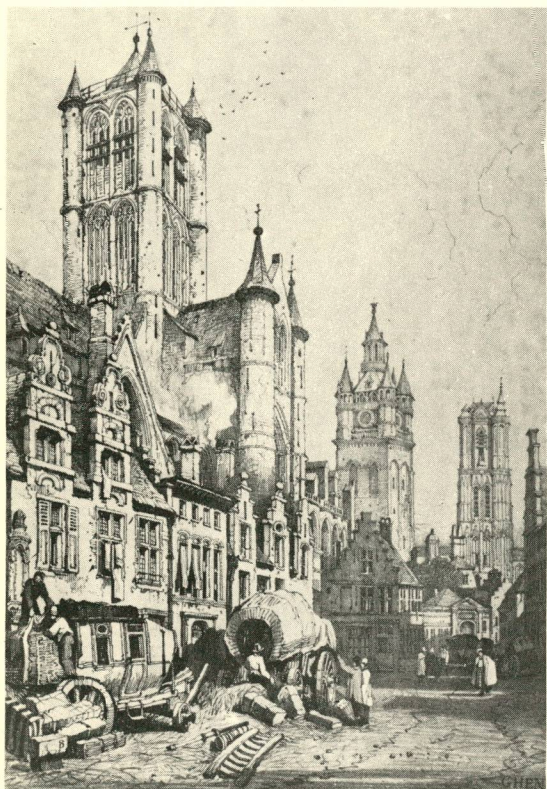
(1) Naar aanleiding van het gebeurde op de *Liberale vlaamsche* meeting van 21 februari 1864.

Gedicht door Frans de Cort.

Internationale en de Commune van Parijs. Partijbelangen eisten en verkregen de absolute voorrang op alle andere verzuchtingen, ook de Vlaamse. De sociale beroering verwekte een ontreddering en radeloosheid die nog veel intenser was dan in 1848: de behoudsgezinde elementen sloten zich dichter aaneen en stootten resoluut alle radicalen uit.

Op het lokale vlak werd de hoofdtoon verder aan-

gegeven door een groepje van ambitieuze en/of idealistische advocaten, bijgestaan door journalisten en onderwijsmensen. Zij waren de kleine burgerij en de bescheiden taalminnaren voorgoed voorbijgestreefd en vereenzelvigden zich met de kern van een opkomende Vlaamse elite. Bij de liberalen had de stichtersgroep van 't Zal Wel Gaan de volwassenheid bereikt en maatschappelijke posities betrokken. De clan bleef vrij gesloten en monopoliseerde als het ware alle beschik- en bereikbare plaatsen in het cultureel (Willemsfonds, Van Crombrugge's Genootschap, Het Vlaemsch Gezelschap, De Tael is gantsch het Volk), politiek (gemeenteraad, provincieraad, volksvertegenwoordiging) en journalistiek leven (Het Volksbelang, Het Vlaamsche Volk, Het Morgenblad, Het Nederlandsch Museum, enz.). Toch mag hun reële macht niet overdreven worden. Hun overredingspogingen, waarop zij alle hoop hadden gesteld, brachten de kiesvereniging – evenmin trouwens als de Waalse en Brusselse partijgenoten – niet tot rede of inschikkelijkheid. Mandaten in de partij of in het openbaar bestuur werden hun slechts mondjesmaat toegemeten. Het bruggehoofd in de gemeenteraad (o.a. J. Vuylsteke, A. de Maere, J. de Vigne, J. Heremans, W. Rogghé, K. Vervier, e.a.) werd stevig afgegrendeld en kreeg geen uitbreidingskansen meer. Tot een personifiëring van de macht wisten de Vlaamse liberalen het niet te brengen, zij bleven een gemeenschap vormen. Hun eisen schampten af op de onwil en het misprijzen van het partijbestuur, in dergelijke mate zelfs dat de meest energieke vechters op de duur de moed verloren. (Enkele realisaties: 1871: bezoldigd Nederlands toneel; februari 1886: 600.000 F voor de bouw van een Nederlandse schouwburg, enz.). Tot schade van het Willemsfonds dat aan dynamisme

Gent omstreeks 1870 (anoniem).

inboette en tot ergenis van de radicale elementen in Antwerpen en Brussel (conflicten, o.a. in verband met het wetsvoorstel De Vigne-Coremans, 1878; met het optreden van Wagener in het parlement, 1882; met de wenselijkheid der Vlaamse Landdagen, 1884, 1888; met de medewerking aan de Koninklijke Vlaamse Academie voor Taal- en Letterkunde, 1886). De strijd om en het verkrijgen van het meervoudig kiesrecht in 1893 gaf nieuw voedsel aan de tegenstellingen. De massale toevoer van kiezers bestond uitsluitend uit Nederlandssprekenden. Het lag voor de hand dat de partij die dat aspect zou verwaarlozen, meteen onder de voet zou worden gelopen. Daarbij voegde zich nog het feit dat de eerste groepen van afgestudeerden uit de officiële middelbare onderwijsinstellingen erop aandrongen om, zeer begrijpelijk, ook hun hoger onderwijs in de moedertaal te ontvangen. Eminente geleerden zoals Mac Leod toonden aan dat ook de Nederlandse taal zich uitstekend leent voor wetenschapsbeoefening.

Een tweeledige omstandigheid die vooral de vrijzinnige Vlaamsgezinden voor zware problemen stelde. Dienden zij de voorrang te geven aan hun Vlaamsgezindheid, op het gevaar af dat de harde kern van overtuigde Franssprekenden resoluut naar de katholieke universiteit van Leuven of de Vrije Universiteit van Brussel zou overschakelen, of moesten zij deze topgroep gewoon negeren en al hun verwachtingen concentreren op de aankomende generaties van minder gegoeden? Aldus kreeg de keus tevens een sociale dimensie. Vandaar dat de spanningen in dat milieu werkelijk een hoogtepunt bereikten bij de discussie over de „stelsels” die moesten leiden tot vernederlandsing van de Gentse universiteiten.

Vooraanstaande Vlamingen verloren hun jarenlang gehandhaafd prestige (o.a. P. Frédéricq); anderen geven er definitief de brui aan (o.a. Mac Leod); zelfs in 't Zal Wel Gaan kon een actieve kern zich niet langer verzoenen met de opportunistische houding en scheidde zich af (1904). Wel dient gezegd dat de Vlaamse liberalen in eigen partij af te rekenen hadden met uitzonderlijk sterke weerstanden die zich op hun beurt in verzetskeren gegroepeerd hadden (Le Cercle libéral Wallon de l'Arrondissement de Gand, La Société flamande pour la vulgarisation de la langue française, l'Union pour la défense de la langue française à l'Université de Gand, enz.).

Ook bij de katholieken kreeg de Vlaamse strijd verder een politiek karakter. Vrijwel de hele Nederlandstalige pers (o.a. De Vlaemsche Leeuw, De Nieuwe Beurzencourant, Het Fondsenblad, De Gentenaar, De Landsmansvriend, e.a.) kwam in handen van een centraal orgaan, Het Werk der Vlaamsche Katholieke Drukkers van kanunnik J. Verschueren en ageerde onder het motto: „Godsdienst, Taal en Vaderland”. Enkele Vlaamse militanten (F. de Potter, A.V. Bultynck, K. Lybaert, e.a.) vermochten weinig hiertegen. De oprichting van het Davidsfonds (15 januari 1875) was bedoeld om een tegenhanger te vormen van het liberale Willemsfonds. Zij zouden weinig belangstelling tonen voor meer neutrale initiatieven, zoals het beleggen van Vlaamse Landdagen. In de strijd voor de vernederlandsing van het vrij middelbaar onderwijs volgden zij onderdanig de bisschoppelijke richtlijnen.

Een tijdschrift zag het er naar uit dat in de zich vormende anti-socialistische arbeiderskringen een duidelijke flamingantische geest zou ontstaan.

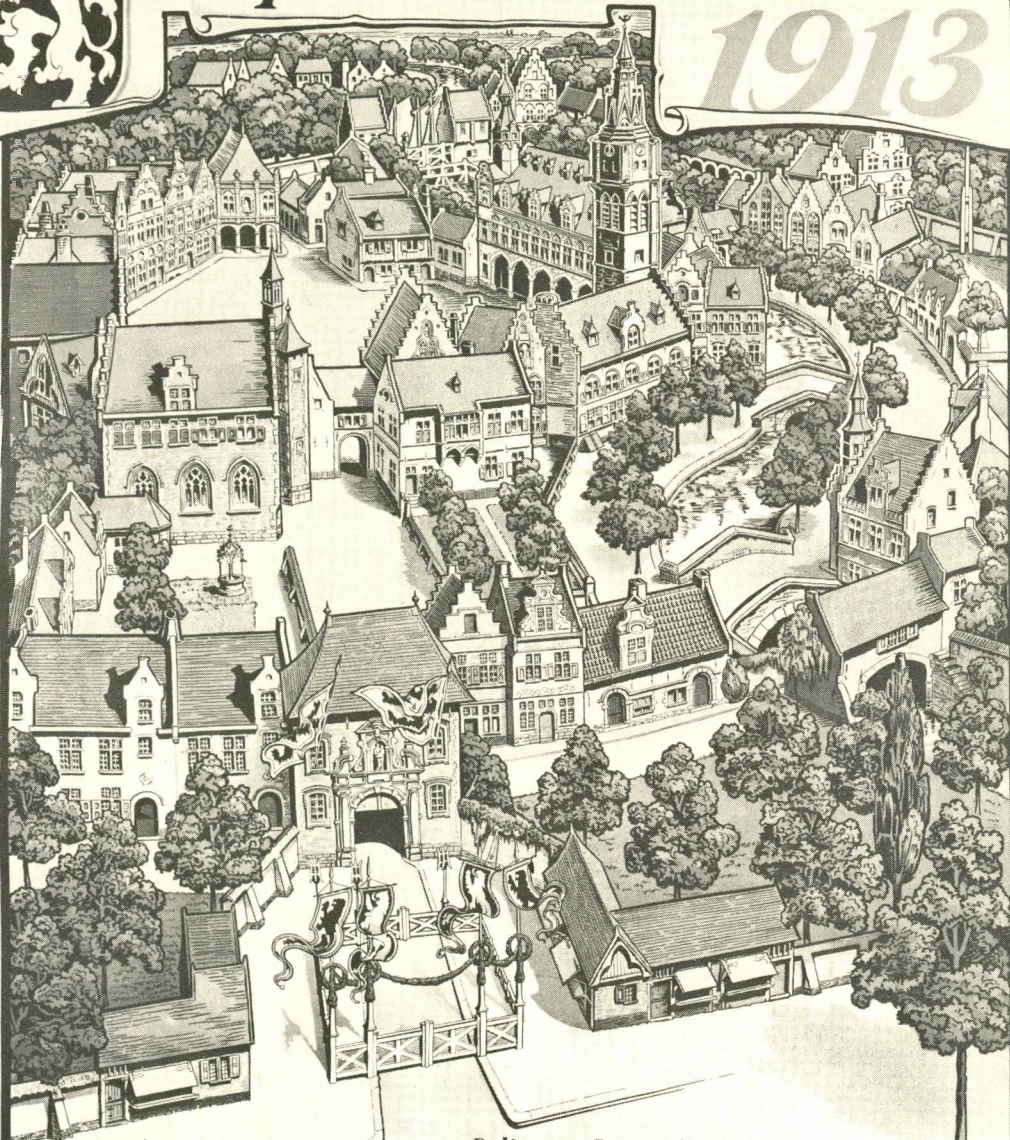
G. Eyllenbosch, de latere mentor der christendemocratie, had in het letterkundig genootschap

Hou ende Trou (opgericht in 1881) sterk onder de invloed van Herman Ronse gestaan. Beiden zetten in hun blad De Lichtstraal (gesticht op 6 november 1886) hun anti-socialistisch, aarzelend democratisch en flamingantisch programma uiteen. Na

GENT Oud Vlaendren AND Vieille Flandre!

*Wereld-Tentoonstelling:
Exposition Universelle:*

1913

R. De Cramer.

De Algemeene Commissaris – Le Commissaire Général
der Regeering du Gouvernement
JEAN DE HEMPTINNE

de afscheiding van de kleinburgerlijke elementen en het vertrek van Ronse uit de Algemeene Bond van Werklieden en Burgers en de stijgende inmenging van Arthur Verhaegen, die tegenover Vlaamse belangen onverschillig stond, groeiden beide richtingen uit elkaar. De Gentse christen arbeidersverenigingen en hun tolk Het Volk zouden verder een gematigd standpunt innemen. Zij vonden derhalve weinig gemeenschappelijke kenmerken in de beweging rondom priester Daens, die zich als Vlaamsche Kristelijke Volkspartij aandiende en die naast de belangen van de arbeiders ook die der middenstanders en der boeren in haar vaandel had ingeschreven.

Het radicaal Vlaams klimaat van de daensisten oefende daarentegen wel een zekere aantrekkingskracht uit op het Fondsenblad, op de reeds genoemde verbitterden in 't Zal Wel Gaan (1904) en niet het minst op Mac Leod. Een vrij onbelangrijke groep van katholieken (met o.a. Alfons Sevens en René de Clercq) zouden in hun bladen (Jong-Vlaanderen; 't Vrije Vlaanderen en De Witte Kaproen) de droom van een onpartijdige Vlaamse partij weeropnemen en die met de steun van de daensist H. Plancquaert trachten te realiseren.

Bij de socialisten hielden slechts enkele militanten de herinnering aan de actie van vóór 1870 levend (b.v. E. van Beveren, P. Verbauwen, P. de Witte). De opkomende generatie weigerde energie te besteden aan het bereiken van doelen die als irreeël en burgerlijk golden. Onder invloed van E. Anseele werd uitsluitend, maar hard, meegeijverd voor de opheffing van misstanden op taalgebied die de vrije ontplooiing van de arbeiders in de weg stonden. Zo bevonden zij zich op de frontlijn voor de verovering van de gelijkheidswet, terwijl de vernederlandsing van de Gentse universiteit hen slechts matig interesseerde.

Aan de vooravond van de Eerste Wereldoorlog was de toestand van de V.B. zo, dat zij in elke partij een wezenlijk maar ondergeschikt bindmiddel vormde. Alles wees er echter op dat de traditionele politieke groepen, waarin alles in het Frans beredderd werd, onder een druk van verscheidene zijden aan het wankelen waren gebracht.

LITERATUUR: P. Blommaert, *De Nederduitsche schrijvers van Gent* (1861); - W. Rogghé, *Gedenkbladen, 1848-1896* (1898); - P. de Witte, *De geschiedenis van „Vooruit” en de Gentsche socialistische werkersbeweging sedert 1870* (1899); - A. Dubois, *Essais et notices* (1902); - P. Fredericq, *Julius Vuylsteke* (1903); - P. Fredericq, *Schets eener geschiedenis der Vlaamsche Beweging*, 3 dln. (1906-'09); - P. Andri, *Jubileum van Paul Frédéricq als opsteller van het Volksbelang (1883-1908)* (1908); - Avanti, *Een terugblik* (1908); - D. Destanberg, *De kiezingen te Gent sedert 1830* (1910); - E. Anseele, *„Vooruit” et le mouvement flamand* (1913); - P. Verbauwen, *Schetsen uit mijn leven of de geschiedenis der Gentsche wevers* (1924); - M. Basse, *De Vlaamsche Beweging van 1905 tot 1930*, I (1933); - C. de Bruyne, *Uit de voorgeschiedenis van de vervlaamsching der Gentsche hoogeschool*, in *De Vlaamsche Gids* (1933); - G. Eylenbosch, *50 jaar sociale, politieke, katholieke actie* (1935); - M. de Vroede, *De Vlaamsche reacties op de Februari-omwenteling van 1848*, in *Nieuw Vlaamsch Tijdschrift*, jg. 1 (1946, p. 912-927); - J. Dhondt, *Woelingen te Gent in 1848*, in *Handelingen der Maatschappij voor Geschiedenis en Oudheidkunde te Gent*, nieuwe reeks, III (1948, p. 33-68); - H. van Werveke, *Het Willemsfonds, 1851-1951*, in *De Vlaamse Gids*, jg. 35 (1951, p. 582-588); - M. Deneckere, *Histoire de la langue française dans les Flandres (1780-1823)* (1954); - R. Rock, *Zo streed Eylenbosch* (1954); - D. Oukhow-de Weerdt, *Het verslagboek van de Gentse fractie van de Vlaamse Socialistische Partij in de jaren, 1877-1878*, in *Handelingen van de Koninklijke Commissie voor Geschiedenis*, DCXXII (1957); - L. Wils, *Een bijdrage tot de geschiedenis der Gentse arbeidersbeweging*, in *De Gids op Maatschappelijk Gebied*, jg. 22 (1958, p. 335-345); - D. de Weerdt, *De Gentse textielbewerders en arbeidersbeweging tussen*

1866 en 1881 (Interuniversitair Centrum voor Hedendaagse Geschiedenis, Verhandelingen 11, 1959); - M. de Vroede, *De Vlaamse pers in 1855-1856* (Interuniversitair Centrum voor Hedendaagse Geschiedenis, Bijdragen 12, 1960); - L. Wils, *Het oudste Gentse arbeidersweekblad: „Het Werkersverbond”*, 1860-1862, in *De Gids op Maatschappelijk Gebied*, jg. 24 (1960, p. 779-789); - L. Wils, *Tussen taalstrijd en arbeidersbeweging: de „onafhankelijke Volkspartij” uit de jaren 1860*, in *Bijdragen tot de geschiedenis van het Oudhertogdom Brabant*, jg. 44 (1961, p. 147-184); - L. Picard, *De vrijzinnigheid in Vlaanderen en de Vlaamse Beweging* (1962); - H.J. Elias *Geschiedenis van de Vlaamse Gedachte*, 4 dln. (1963-'65); - A. van Elslander, *De „biografie” van Virginie Loveling* (1963); - L. Wils, *Het ontstaan van de meetingpartij te Antwerpen en haar invloed op de Belgische politiek* (1963); - M. Standaert, *De gemeenteverkiezingen te Gent 1842-1848* (onuitgegeven licentiaatsverhandeling Rijksuniv. Gent, 1964); - E. Voordeckers, *Bijdrage tot de geschiedenis der Gentse pers. Repertorium (1667-1914)* (Interuniversitair Centrum voor Hedendaagse Geschiedenis, Bijdragen 35, 1964); - A. Cardon, *De reacties van de Gentse pers op de Vlaamse Beweging, 1893-1914* (onuitgegeven licentiaatsverhandeling Rijksuniv. Gent, 1966); - F. Martens, *Politiek en pers. De verkiezingen van de gemeenteraad te Gent, 1869-1878*, in *Handelingen der Maatschappij voor Geschiedenis en Oudheidkunde te Gent*, jg. 20 (1966, p. 81-166); - J. Vandeplas, *De Vlaamse pers (1912-1914) en de vernederlanasing van de Gentse Universiteit*, in *Wetenschappelijke Tijdingen*, jg. 25 (1966, kol. 161-178); - J. Vandeplas, *De Vlaamse pers en het federalisme*, in *Wetenschappelijke Tijdingen*, jg. 25 (1966, kol. 329-344); - G. Capiau, *Gustaaf Eylembosch* (onuitgegeven licentiaatsverhandeling Rijksuniv. Gent, 1967); - G. de Beuckelaere, *Biografie over Edward Anseele (tot 1893)*, (onuitgegeven licentiaatsverhandeling Rijksuniv. Gent, 1967); - E. Smisjaert, *Edmond van Beveren. Een politieke biografie* (onuitgegeven licentiaatsverhandeling Rijksuniv. Gent, 1967); - D.E. Devreese, *Nog voor de eerste Internationale, socialist en flamingant Franciscus „Kapneus” Bilen (Gent 1819-1881)*, in *Handelingen der Maatschappij voor Geschiedenis en Oudheidkunde te Gent*, jg. 22 (1968, p. 204-226); - W. Lozin, *De houding van de socialistische en de liberale pers tegenover Prieester Daens en de Christene Volkspartij* (onuitgegeven licentiaatsverhandeling Rijksuniv. Gent, 1969); - M. de Proft, *De Beurzer-Courant, 1856-1870* (onuitgegeven licentiaatsverhandeling Rijksuniv. Gent, 1969); - M. Leysen, *De oudste Vlaamse kranten en hun rol voor de Vlaamse Beweging (1840-1848)* (onuitgegeven licentiaatsverhandeling Rijksuniv. Gent, 1970); - L.R. Valcke, *Militante flaminganten of het Vlaamsch (G)ezelschap. 2° helf. 19° eeuw* (onuitgegeven licentiaatsverhandeling Rijksuniv. Gent, 1971).